כיתה ט' | היסטוריה | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק' | ממלכתי: לפי מפרט התכנים לכיתה ט'; חמ"ד: העשרה

שלוש הבטחות במלחמה אחת

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את מכתבי חוסיין-מקמהון, הסכם סייקס-פיקו והצהרת בלפור
- התלמידים יקראו את הצהרת בלפור ויזהו את ארבעת חלקיה
- התלמידים יסבירו למה ההבטחות נחשבות "סותרות"

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך הפכה הבטחה על הנייר לבית לאומי במציאות, ומה עמד בדרכה?

השאלה מלווה את ארבעת השיעורים: ההבטחות (1915–1917), כתב המנדט (1922), העליות וההתיישבות, והמאבק והספר הלבן (1929–1939). בשיעור 4 כל תלמיד כותב תשובה משלו.

📜 המקור (הצהרת בלפור, 2 בנובמבר 1917)

הנוסח המקורי באנגלית (מתוך ויקיטקסט)

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country."

תרגום לעברית (תרגום שלנו, להוראה)

ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בפלשתינה (ארץ ישראל), ותעשה כמיטב מאמציה כדי להקל על השגת המטרה הזאת, בתנאי ברור שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא-יהודיות הקיימות בפלשתינה, או בזכויות ובמעמד המדיני שיהודים נהנים מהם בכל ארץ אחרת.

📖 הסבר למורה

במלחמת העולם הראשונה נלחמה בריטניה באימפריה העות'מאנית, ששלטה במזרח התיכון. כדי להשיג תמיכה במלחמה ולהבטיח את האינטרסים שלה אחריה, נתנה בריטניה הבטחות לצדדים שונים.

מכתבי חוסיין-מקמהון (יולי 1915 עד מרץ 1916): חליפת מכתבים בין הנרי מקמהון, הנציב הבריטי במצרים, לבין השריף חוסיין ממכה. חוסיין התבקש לתמוך במרד ערבי נגד העות'מאנים, תמורת ממלכה ערבית. בעיני בריטניה לא היה זה הסכם רשמי; בעיני הערבים זו הייתה הבטחה כתובה שהופרה.

הסכם סייקס-פיקו (16 במאי 1916): הסכם סודי בין בריטניה לצרפת, בהסכמת רוסיה, שקבע את אזורי השליטה של שתי המעצמות בשטחי האימפריה העות'מאנית אחרי המלחמה.

הצהרת בלפור (2 בנובמבר 1917): מכתב של שר החוץ הבריטי ארתור ג'יימס בלפור ללורד רוטשילד, להעברה להסתדרות הציונית. ממשלת בריטניה הצהירה שהיא רואה בעין יפה הקמת "בית לאומי לעם היהודי" בארץ ישראל, בתנאי שלא ייפגעו זכויותיהן האזרחיות והדתיות של העדות הלא-יהודיות בארץ, ולא זכויות היהודים בארצות אחרות. זה היה ההישג המדיני הראשון של התנועה הציונית.

למה "סותרות"? לפי תוכנית הלימודים, ההבטחות נבחנות יחד: כל אחת נתנה לצד אחר ציפייה לגבי אותו אזור. זו נקודת מבט שמקובלת במחקר, ויש גם חוקרים הטוענים שהסתירה פחות חדה ממה שנראה. כדאי לתת לתלמידים לבדוק בעצמם.

זרמים: ממלכתי: היחידה בנויה לפי מפרט התכנים בהיסטוריה לכיתה ט' (הבטחות סותרות במזרח התיכון; המשולש הארץ-ישראלי; בניית התשתית למדינה יהודית בתקופת המנדט). חמ"ד: בכיתה ט' לומדים בחמ"ד את ימי הבית השני, ונושא ההתיישבות הציונית ומוסדות היישוב בתקופת המנדט מופיע בתוכנית כיתה ח'; אפשר להשתמש ביחידה שם או להעשרה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

חומרים: לוח, מפת המזרח התיכון ב-1914, דף המקור, דף עבודה

1. **פתיחה (5 דק'):** שאלה: "הבטחתם את אותו מגרש כדורגל לשתי קבוצות. מה יקרה?" מכאן לרעיון של הבטחות סותרות.
2. **הסבר (12 דק'):** מציגים את שלוש ההבטחות על ציר זמן ועל המפה: מי הבטיח, למי, ומה.
3. **קריאת מקור (13 דק'):** קוראים את הצהרת בלפור (באנגלית ובתרגום). מחלקים אותה לארבעה חלקים: התמיכה, המאמץ, התנאי הראשון, התנאי השני.
4. **עבודה בזוגות (10 דק'):** משימות 1–6 בדף העבודה.
5. **סיכום (5 דק'):** דיון: איזו מההבטחות הייתה הכי "מחייבת"? למה?

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה קרה? מה כתוב במקור?)

- מי התכתב במכתבי חוסיין-מקמהון, ומה הובטח?
- בין מי נחתם הסכם סייקס-פיקו, ומה קבע?

- למי נשלחה הצהרת בלפור, ומה הבטיחה?

פרשנות וניתוח (למה? מה הקשר?)

- למה ההצהרה משתמשת במונח "בית לאומי" ולא "מדינה"?
- מה מלמדים שני התנאים שבסוף ההצהרה על מה שהבריטים חששו ממנו?

הערכה (מה אני חושב/ת?)

- האם מעצמה רשאית לתת הבטחות לגבי ארץ שאינה שלה? נמקו מנקודת המבט של יותר מצד אחד.

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

כל תלמיד כותב: "המילים בהצהרת בלפור שהכי חשובות בעיניי הן ____, כי ____."

💡 הערות למורה

הסוגיה רגישה ופוליטית. כדאי להציג את נקודות המבט של כל הצדדים כפי שהן מתוארות במקורות, ולא להכריע בשם התלמידים.

התרגום לעברית של ההצהרה הוא שלנו, להוראה. בספרי הלימוד יש תרגומים מעט שונים, למשל "רואה בעין יפה" או "מביטה בעין יפה".

בחמ"ד אפשר להוסיף את תגובת הציבור היהודי להצהרה ואת היחס של הנהגות דתיות שונות.

📝 בדף העבודה

שלוש הבטחות והצהרה אחת: 7 משימות, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- Balfour Declaration (ויקיטקסט, הנוסח המקורי)
- הצהרת בלפור (ויקיפדיה)
- מכתבי חוסיין–מקמהון (ויקיפדיה)
- הסכם סייקס–פיקו (ויקיפדיה)
- מפרט התכנים לכיתה ט', היסטוריה ממלכתי

מחוון: שלוש הבטחות והצהרה אחת

1. ב. הסכם סודי בין בריטניה לצרפת על חלוקת אזורי שליטה במזרח התיכון.
2. מכתבי חוסיין-מקמהון: מקמהון (בריטניה) לשריף חוסיין, 1915–1916, ממלכה ערבית תמורת מרד. סייקס-פיקו: בריטניה וצרפת (בהסכמת רוסיה), 1916, חלוקת אזורי שליטה. הצהרת בלפור: ממשלת בריטניה (בלפור) ללורד רוטשילד ולהסתדרות הציונית, 1917, בית לאומי לעם היהודי.
3. (1) בריטניה תומכת בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל; (2) היא תעשה מאמצים לעזור להשיג זאת; (3) בתנאי שלא ייפגעו הזכויות האזרחיות והדתיות של העדות הלא-יהודיות בארץ; (4) ובתנאי שלא ייפגעו הזכויות והמעמד של יהודים בארצות אחרות.
4. ללורד (וולטר) רוטשילד; הוא התבקש להעביר אותו להסתדרות הציונית.
5. מדינה היא ישות ריבונית עם שלטון עצמאי; "בית לאומי" הוא מונח עמום יותר, בלי משמעות משפטית ברורה. ייתכן שבחרו בו כדי לא להתחייב למדינה וכדי לא להרגיז מתנגדים (מושג עמום בכוונה, לפי הספרות).
6. כל אחת נתנה לצד אחר ציפייה או הבטחה לגבי אותו אזור: לערבים ממלכה, לצרפת אזורי שליטה, ליהודים בית לאומי.
7. לקבל כל גרסה עם שני שינויים מנומקים ששומרים על נקודת המבט שנבחרה.